

1. רמב"ם הלכות דעות פרק ו הלכה א

דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר ריעיו וחביריו נוהג/נוהג/כמנהג אנשי מדינתו, לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד כדי שילמוד ממעשיהם, ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחשך כדי שלא ילמוד ממעשיהם, הוא ששלמה אומר הולך את חכמים יחכם ורועה כסילים ירוע, ואומר אשרי האיש וגו', וכן אם היה במדינה שמנהגותיה רעים ואין אנשיה הולכים בדרך ישרה ילך למקום שאנשיה צדיקים ונוהגים בדרך טובים, ואם היו כל המדינות שהוא יודעם ושומע שמועתן נוהגים בדרך לא טובה כמו זמנינו, או שאינו יכול ללכת למדינה שמנהגותיה טובים מפני הגייסות או מפני החולי ישב לבדו יחידי כענין שנאמר ישב בדד וידום, ואם היו רעים וחטאים שאין מניחים אותו לישוב במדינה אלא אם כן נתערב עמהן ונוהג במנהגם הרע יצא למערות ולחוחים ולמדברות, ואל ינהיג עצמו בדרך חטאים כענין שנאמר מי יתנני במדבר מלון אורחים.

[וראה עוד באריכות, שער הפרישות בספר המספיק לעובדי ד' לרבי אברהם בנו של הרמב"ם]

2. ספר חובות הלבבות שער ט - שער הפרישות פרק ג

אומר בתשובת השאלה הזאת, כי הפרישות מן העולם תהיה לאחת משתי עילות, כמו שהקדמנו, והם התורה והעולם. והפורשים מחמת מסרת התורה, שהם אנשי הפרישות האמת, הם שלש כתות: אחת מהם, אנשים שהלכו בגדר הפרישות העליון להדמות כאישים הרוחניים ויעזבו כל מה שיטרידם מן האלהים, וברחו מן הישוב אל המדבריות והישימון וההרים הגבוהים, מקום שאין צוות ולא חברה, אוכלים מה שהם מוצאים מעשב הארץ ועלי האילנים ולובשים הבלויים והצמר, ויחסו בסלעים. טרדם מורא הבורא ממורא הברואים ושעשעה אותם אהבת הבורא מחשב באהבת ב"א. והספיק להם מה שיש להם אצל האלהים ולא שייחלו על מה שיש בידי אדם. והכת הזאת רחוקה מכל הכתות מגדר הדרך השוה התורה, מפני שהם עוזבים ענין עולמם לגמרי. ואין בדין התורה לעזוב ישוב העולם לגמרי, כמו שהקדמנו במה שאמר הכתוב: לא תהו בראה לשבת יצרה.

3. חלוקת הפרק

א'-ה'	השחתת העם
ט'	קינת הנביא
י-ט"ו	החורבן וסיבתו
ט"ז-כ"א	קינת המקוננות
כ"ב-כ"ג	סולם ערכים

4. ערכין דף טו.

משנה: שכן מצינו שלא נתחתם גזר דין על אבותינו במדבר אלא על לשון הרע, שנאמר: (במדבר י"ד) וינסו אותי זה עשר פעמים וגו'.

גמ': ...וכן מצינו שלא נתחתם גזר דין וכו'. ממאי? דלמא דאכתי לא מלא סאתן, דאמר רב המנונא: אין הקב"ה נפרע מן האדם עד שתתמלא סאתו, שנאמר: (איוב כ) במלאת ספקו יצר לו. אמר ר"ל, אמר קרא: וינסו אותי זה עשר פעמים, על זה נתחתם גזר דין. תניא, א"ר אלעזר בן פרטא: בוא וראה כמה גדול כח של לשון הרע, מנלן? ממרגלים, ומה המוציא שם רע על עצים ואבנים כך, המוציא שם רע על חבריו על אחת כמה וכמה.

תענית דף כט.

וכתיב: (במדבר י"ג) שלח לך אנשים. ותניא: בעשרים ותשעה בסיון שלח משה מרגלים, וכתיב (במדבר י"ג) וישבו מתור הארץ מקץ ארבעים יום. - הני ארבעים יום נכי חד הוון! - אמר אביי: תמוז דההיא שתא מלויי מליוה, דכתיב (איכה א') קרא עלי מועד לשבר בחורי. וכתיב (במדבר י"ד) ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא. אמר רבה אמר רבי יוחנן: (אותו היום ערב) [מסורת הש"ס: אותה לילה ליל] תשעה באב היה. אמר להם הקדוש ברוך הוא: אתם בכיתם בכיה של חנם - ואני קובע לכם בכיה לדורות.

5. חפץ חיים פתיחה להלכות לשה"ר ורכילות

עוד כל סבת גלותנו עתה הוא העקר רק בשביל מעשה המרגלים, וכמו שכתוב (בתהלים ק"ו כ"ו-כ"ז), "וַיִּשְׂא יְדוֹ לָהֶם לְהַפִּיל גּוֹי וּלְזַרְזֹתָם בְּאֶרְצוֹת" וכמו שפירש רש"י שם, וכן כתב הרמב"ן בַּחֲמֵשׁ בְּפִרְשַׁת מְרַגְלִים (במדבר י"ד א'). וְאָמְרוּ בְּעַרְכֵּינוּ (דף ט"ו.), שְׁעַקֵּר חֲטָא מְרַגְלִים הִנֵּה לְשׁוֹן הָרַע, שְׁהוֹצִיאוּ דָבָה עַל הָאָרֶץ, וְעַל יְדֵי שְׂכָחוּ אֲזַ בְּכִיָּה שָׁל חֲנָם, נִגְזַר עֲלֵיהֶם בְּכִיָּה לְדוֹרוֹת. וְעוֹד פְּמָה רְעוֹת עַד אֵין מְסַפֵּר הַשִּׁיגוֹנוֹ עַל יְדֵי חֲטָא הַחֲמוֹר הַזֶּה, כִּי גַם כָּל חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, שְׁנַהֲרָגוּ בְיַמֵּי שְׁמֵעוֹן בֶּן שִׁטָּח, גִּיסוֹ שָׁל יִנְאִי הַמֶּלֶךְ, עַל יְדֵי יִנְאִי, הִנֵּה גַם כֵּן עַל יְדֵי רְכִילוֹת פְּדֹאִיתָא בְּקִדּוּשֵׁינוּ (דף ס"ו.). עֵינֵן שָׁם. וְהַרְיַגְתָּ הַתַּנָּא ר' אֱלִיעֶזֶר הַמּוֹדְעִי, שְׁהִנֵּה גַם כֵּן סָפָה לְחַרְבֵּן בֵּיתָר, הִנֵּה גַם כֵּן עַל יְדֵי רְכִילוֹת, שְׁהַרְכִּילוּ עֲלָיו לִפְנֵי בֶּן כּוֹזִיבָא פְּדֹאִיתָא בְּמִדְרַשׁ אֵיכָה (אֵיכָה רַבָּה ב' ד'):

6. ויקרא פרק י"ח

(כו) וְשִׁמְרֶתֶם אֹתָם אֶת חֻקֹּתַי וְאֶת מִשְׁפָּטַי וְלֹא תַעֲשׂוּ מִכָּל הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵלֶּה הָאֲזוּרוֹת וְהַגֵּר הִגֵּר בְּתוֹכְכֶם: (כו) כִּי אֶת כָּל הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵלֶּה עָשׂוּ אֲנֹשֵׁי הָאָרֶץ אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם וַתִּטְמְאוּ אֶת הָאָרֶץ: (כז) וְלֹא תִקְיֵא הָאָרֶץ אֶתְכֶם בְּטִמְאֹתֶיךָ אֲתָהּ כַּאֲשֶׁר קָאָה אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם:

ויקרא פרק כ"ו

(טו) וְאִם בַּחֻקֹּתַי תִּמְאָסוּ וְאִם אֶת מִשְׁפָּטַי תִּגְעַל נַפְשְׁכֶם לְבַלְתִּי עֲשׂוֹת אֶת כָּל מִצְוֹתַי לְהַפְרֹכֶם אֶת בְּרִיתִי: (טז) וְשִׁבְרֹתִי אֶת גְּאוֹן עֲזָבְךָ וְנִתְתִּי אֶת שְׁמִיכֶם בְּכַרְזוֹל וְאֶת אֲרָצְכֶם בְּנַחֲשָׁה: (יז) וְנִתְתִּי אֶת עֲרִיכֶם חֲרָבָה וְהִשְׁמֹתִי אֶת מִקְדְּשֵׁיכֶם וְלֹא אֲרִיחַ בְּרִיחַ נִיחַחְכֶם: (יח) וְהִשְׁמֹתִי אֲנִי אֶת הָאָרֶץ וְשָׂמְמוּ עָלֶיהָ אִיבִיכֶם הַיֹּשְׁבִים בָּהּ:

דברים פרק כ"ט

(כב) גְּפִרִית וּמִלַּח שָׁרְפָה כָּל אֲרָצָה לֹא תִדְרַע וְלֹא תִעָמַח וְלֹא יַעֲלֶה בָּהּ כָּל עֵשֶׂב בְּמַהֲפַכַת סֹדֶם וְעַמְרָה אֲדָמָה >וְצַבִּיִּים< וְצִבּוֹיִם אֲשֶׁר הִפְדָּה בְּאֶפְרוֹ וּבַחֲמָתוֹ: (כג) וְאָמְרוּ כָּל הַגּוֹיִם עַל מַה עָשָׂה ה' בְּכָה לְאָרֶץ הַזֹּאת מֵהַ חֲרִי הָאֵף הַגָּדוֹל הַזֶּה: (כד) וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת בְּרִית ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתָם אֲשֶׁר פָּרַת עִמָּם בְּהוֹצִיאוֹ אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:

7. תלמוד בבלי מסכת נדרים דף פא.

דאמר רב יהודה אמר רב, מאי דכתיב: (ירמיהו ט) מי האיש החכם ויבן את זאת? דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולא פירושוהו, עד שפירשו הקב"ה בעצמו, דכתיב: (ירמיהו ט) ויאמר ה' על עזבם את תורתו וגו', היינו לא שמעו בקולי היינו לא הלכו בה! אמר רב יהודה אמר רב: שאין מברכין בתורה תחלה.

8. ר"ן

דבר זה נשאל לחכמים וכו' ולא פירושוהו - מדכתיב ויאמר ה' על עזבם את תורתו מכלל דליכא דידע להדורי טעמא אלא קודשא בריך הוא בלחוד ומצאתי במגילת סתרים של ה"ר יונה ז"ל דקרא הכי דייק דעל שלא ברכו בתורה תחילה אבדה הארץ דאם איתא על עזבם את תורתו כפשטא משמע שעזבו את התורה ולא היו עוסקין בה כשנשאל לחכמים ולנביאים למה לא פירושוהו והלא דבר גלוי היה וקל לפרש אלא ודאי עוסקין היו בתורה תמיד ולפיכך היו חכמים ונביאים תמהים על מה אבדה הארץ עד שפירשו הקב"ה בעצמו שהוא יודע מעמקי הלב שלא היו מברכין בתורה תחלה כלומר שלא היתה התורה חשובה בעיניהם כ"כ שיהא ראוי לברך עליה שלא היו עוסקים בה לשמה ומתוך כך היו מזלזלין בברכתה והיינו לא הלכו בה כלומר בכונתה ולשמה אלו דברי הרב החסיד ז"ל והם נאים ראויין למי שאמרם.

9. מהר"ל תפארת ישראל, הקדמה

ובפרק אלו נדרים (דף פ"א ע"א) אמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב מי האיש החכם ויבין את זאת על מה אבדה הארץ וגו' דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולמלאכים ולא פירושוהו עד שפירשו הקב"ה בעצמו שנאמר ויאמר ה' על עזבם תורתו ולא הלכו בה היינו ולא שמעו בקולי היינו ולא הלכו בה אמר רב שלא ברכו בתורה תחלה, ע"כ. ודבר זה מן התימה שיהיה חרבן הארץ בשביל שלא ברכו בתורה תחלה, ולא בשביל עכו"ם וגלוי עריות ושפיכת דמים שהיו בבית ראשון. אמנם ביאור זה כי הדבר שהוא סבה אל מציאות דבר אחר הוא ג"כ סבה אל קיום מציאותו... ולפיכך אם היו מברכין על התורה תחלה לומר ברוך נותן תורה לישראל, והיה אהבה אל הש"י במה שנתן תורה לישראל, כי זה ענין הברכה על התורה שהוא יתברך מבורך על זה ואוהב השי"ת בשביל הטוב שנתן לו התורה, ואז היה זה סבה ג"כ שתהיה התורה מתקיימת בישראל, שהיה השי"ת נותן בלבם לשמור ולעשות ולקיים אף אם היו עוברים לפעמים מצוה אחת, היו חוזרים מיד לשמור ולעשות ולקיים, וזה היה מן השי"ת אשר הוא סבה לתורה והוא גם כן סבה שלא תתבטל. דומה לזה, כאשר הגיע נזק אל ענף היוצא מן האילן, אז העקר שממנו יצא חוזר וגדול גדולו מן השרש אשר היה סבה לגדול שלו שיצא, ובלא השרש אין קיום לאילן כלל, ולפיכך אילו היו מברכין בתורה תחלה, מה שהוא יתברך סבה לתורה ונתן להם התורה, והיו דבקים בו יתברך באהבה במה שנתן תורה לישראל, מצד הדבקות הזו היה השי"ת סבה גם כן שלא תתבטל התורה. אבל מפני שלא ברכו בתורה תחלה, שלא היו דבקים בו יתברך באהבה במה שנתן תורה לישראל, לא היה כאן סבה מקיימת את התורה בישראל, ובאו לידי זה שעברו על התורה ודבר זה גורם שאבדה הארץ:

10. בית הלוי פרשת משפטים

והנה בנדרים (דף פ"א) איתא על עזבם את תורתו שלא היו מברכין בתורה תחילה. וכן אמר שם מפני מה אין ת"ח מצויין יוצאין מבניהם ת"ח שאין מברכים בתורה תחילה. וכתב שם הר"ן שלא היה התורה חשובה בעיניהם שתהא ראויה לברך עליה שלא היו עוסקין בה לשמה. ולפי המבואר לעיל י"ל דהם היו סוברים דלימוד התורה אינו מצוה מצד עצמה רק עיקר מה שצריך ללמוד הוא כדי לידע היאך ומה לעשות והעיקר הוא העשיה... וכן הוא בלימוד. משא"כ אם הלימוד הוא עצם המצוה הא לא שייך לומר שיהיה סגי בלימוד של אחרים דהחיוב הוא מוטל על כל אחד ואחד. וע"כ יען שלא היו מברכים בתורה תחילה באה להם העונש שהתורה אינה מוחזקת אצלם רק הולכת מאדם לאדם אחר כיון דלדעתו אין שום נ"מ אם הוא או אחר לומד:

11 עין איה ברכות ב' פרק ז' אות ד'

דהנה אם יטה לבבו רק לתועלת הידיעה ותקטן בעיניו סגולת התורה, הלא אז יהי' כאותן שלא ברכו בתורה תחילה, שעליהם אמרו חז"ל שאבדה הארץ. כי הדימוי את ידיעת תורת ד' לכל ידיעה וחכמה אנושית הוא הגורם הקרוב לכבות חלילה נרה של תורה ולסמות העינים מהשקיף אל זוהר קדושתה.

1. רמב"ם הלכות דעות פרק ו הלכה א

דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר ריעיו וחביריו נוהג/נוהג/כמנהג אנשי מדינתו, לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד כדי שילמוד ממעשיהם, ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחשך כדי שלא ילמוד ממעשיהם, הוא ששלמה אומר הולך את חכמים יחכם ורועה כסילים ירוע, ואומר אשרי האיש וגו', וכן אם היה במדינה שמנהגותיה רעים ואין אנשיה הולכים בדרך ישרה ילך למקום שאנשיה צדיקים ונוהגים בדרך טובים, ואם היו כל המדינות שהוא יודעם ושומע שמועתן נוהגים בדרך לא טובה כמו זמנינו, או שאינו יכול ללכת למדינה שמנהגותיה טובים מפני הגייסות או מפני החולי ישב לבדו יחידי כענין שנאמר ישב בדד וידום, ואם היו רעים וחטאים שאין מניחים אותו לישב במדינה אלא אם כן נתערב עמהן ונוהג במנהגם הרע יצא למערות ולחוחים ולמדברות, ואל ינהיג עצמו בדרך חטאים כענין שנאמר מי יתנני במדבר מלון אורחים.

[וראה עוד באריכות, שער הפרישות בספר המספיק לעובדי ד' לרבי אברהם בנו של הרמב"ם]

2. ספר חובות הלבבות שער ט - שער הפרישות פרק ג

אומר בתשובת השאלה הזאת, כי הפרישות מן העולם תהיה לאחת משתי עילות, כמו שהקדמנו, והם התורה והעולם. והפורשים מחמת מסרת התורה, שהם אנשי הפרישות האמת, הם שלש כתות: אחת מהם, אנשים שהלכו בגדר הפרישות העליון להדמות כאישים הרוחניים ויעזבו כל מה שיטרידם מן האלהים, וברחו מן הישוב אל המדבריות והישימון וההרים הגבוהים, מקום שאין צוות ולא חברה, אוכלים מה שהם מוצאים מעשב הארץ ועלי האילנים ולובשים הבלויים והצמר, ויחסו בסלעים. טרדם מורא הבורא ממורא הברואים ושעשעה אותם אהבת הבורא מחשב באהבת ב"א. והספיק להם מה שיש להם אצל האלהים ולא שייחלו על מה שיש בידי אדם. והכת הזאת רחוקה מכל הכתות מגדר הדרך השוה התורה, מפני שהם עוזבים ענין עולמם לגמרי. ואין בדין התורה לעזוב ישוב העולם לגמרי, כמו שהקדמנו במה שאמר הכתוב: לא תהו בראה לשבת יצרה.

3. חלוקת הפרק

א'-ה'	השחתת העם
ט'	קינת הנביא
י-ט"ו	החורבן וסיבתו
ט"ז-כ"א	קינת המקוננות
כ"ב-כ"ג	סולם ערכים

4. ערכין דף טו.

משנה: שכן מצינו שלא נתחתם גזר דין על אבותינו במדבר אלא על לשון הרע, שנאמר: (במדבר י"ד) וינסו אותי זה עשר פעמים וגו'.

גמ': ...וכן מצינו שלא נתחתם גזר דין וכו'. ממאי? דלמא דאכתי לא מלא סאתן, דאמר רב המנונא: אין הקב"ה נפרע מן האדם עד שתתמלא סאתו, שנאמר: (איוב כ) במלאת ספקו יצר לו. אמר ר"ל, אמר קרא: וינסו אותי זה עשר פעמים, על זה נתחתם גזר דין. תניא, א"ר אלעזר בן פרטא: בוא וראה כמה גדול כח של לשון הרע, מנלן? ממרגלים, ומה המוציא שם רע על עצים ואבנים כך, המוציא שם רע על חבריו על אחת כמה וכמה.

תענית דף כט.

וכתיב: (במדבר י"ג) שלח לך אנשים. ותניא: בעשרים ותשעה בסיון שלח משה מרגלים, וכתיב (במדבר י"ג) וישבו מתור הארץ מקץ ארבעים יום. - הני ארבעים יום נכי חד הוון! - אמר אביי: תמוז דההיא שתא מלויי מליוה, דכתיב (איכה א') קרא עלי מועד לשבר בחורי. וכתיב (במדבר י"ד) ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא. אמר רבה אמר רבי יוחנן: (אותו היום ערב) [מסורת הש"ס: אותה לילה ליל] תשעה באב היה. אמר להם הקדוש ברוך הוא: אתם בכיתם בכיה של חנם - ואני קובע לכם בכיה לדורות.

5. חפץ חיים פתיחה להלכות לשה"ר ורכילות

עוד כל סבת גלותנו עתה הוא העקר רק בשביל מעשה המרגלים, וכמו שכתוב (בתהלים ק"ו כ"ו-כ"ז), "וַיִּשְׂא יְדוֹ לָהֶם לְהַפִּיל גּוֹי וּלְזַרְזֹתָם בְּאַרְצוֹת" וכמו שפירש רש"י שם, וכן כתב הרמב"ן בַּחֲמֵשׁ בְּפִרְשֵׁת מְרַגְלִים (במדבר י"ד א'). וְאָמְרוּ בְּעַרְכֵּינוּ (דף ט"ו.), שְׁעַקֵּר חֲטָא מְרַגְלִים הִנֵּה לְשׁוֹן הָרַע, שְׁהוֹצִיאוּ דָבָה עַל הָאָרֶץ, וְעַל יְדֵי שְׂכָחוּ אֲזַ בְּכִיָּה שָׁל חֲנָם, נִגְזַר עֲלֵיהֶם בְּכִיָּה לְדוֹרוֹת. וְעוֹד פְּמָה רְעוֹת עַד אֵין מְסַפֵּר הַשִּׁיגוֹנוֹ עַל יְדֵי חֲטָא הַחֲמוֹר הַזֶּה, כִּי גַם כָּל חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, שְׁנַהֲרָגוּ בְּיַמֵּי שְׁמֵעוֹן בֶּן שִׁטָּח, גִּיסוֹ שָׁל יִצְחָק הַמֶּלֶךְ, עַל יְדֵי יִצְחָק, הִנֵּה גַם כֵּן עַל יְדֵי רְכִילוֹת פְּדֹאִיתָא בְּקִדּוּשֵׁינוּ (דף ס"ו.). עֵינֵן שָׁם. וְהַרְיַגְתָּ הַתַּנָּא ר' אֱלִיעֶזֶר הַמּוֹדְעִי, שְׁהִנֵּה גַם כֵּן סָפָה לְחַרְבֵּן בֵּיתָר, הִנֵּה גַם כֵּן עַל יְדֵי רְכִילוֹת, שְׁהַרְכִּילוּ עֲלָיו לִפְנֵי בֶּן כּוֹזִיבָא פְּדֹאִיתָא בְּמִדְרַשׁ אֵיכָה (אֵיכָה רַבָּה ב' ד'):

6. ויקרא פרק י"ח

(כו) וְשִׁמְרֶתֶם אֹתָם אֵת חֻקֹּתַי וְאֵת מִשְׁפָּטַי וְלֹא תַעֲשׂוּ מִכָּל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵלֶּה הָאֲזוּרוֹת וְהַגֵּר הֵגֵר בְּתוֹכְכֶם: (כז) כִּי אֵת כָּל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵלֶּה עָשׂוּ אֲנֹשֵׁי הָאָרֶץ אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם וַתִּטְמְאוּ אֶת הָאָרֶץ: (כח) וְלֹא תִקְיֵא הָאָרֶץ אֶתְכֶם בְּטִמְאֹתֶיךָ אֲתָהּ כַּאֲשֶׁר קָאָה אֵת הַגּוֹי אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם:

ויקרא פרק כ"ו

(טו) וְאִם בַּחֻקֹּתַי תִּמְאָסוּ וְאִם אֵת מִשְׁפָּטַי תִּגְעַל נַפְשְׁכֶם לְבַלְתִּי עֲשׂוֹת אֵת כָּל מִצְוֹתַי לְהִפְרֹכֶם אֵת בְּרִיתִי: (טז) וְשִׁבְרֹתִי אֵת גְּאוֹן עֲזָבְךָ וְנָתַתִּי אֵת שְׂמִיכֶם בְּכַרְזוֹל וְאֵת אֲרָצְכֶם בְּנַחְשָׁה: (יז) וְנָתַתִּי אֵת עֲרִיכֶם חֲרָבָה וְהִשְׁמַתִּי אֵת מִקְדְּשֵׁיכֶם וְלֹא אֲרִיחַ בְּרִיחַ נִיחַחְכֶם: (יח) וְהִשְׁמַתִּי אֲנִי אֵת הָאָרֶץ וְשָׂמְמוּ עָלֶיהָ אִיבִיכֶם הַיֹּשְׁבִים בָּהּ:

דברים פרק כ"ט

(כב) גְּפִרִית וּמִלַּח שָׁרְפָה כָּל אֲרָצָה לֹא תִדְרַע וְלֹא תִצְמַח וְלֹא יַעֲלֶה בָּהּ כָּל עֵשֶׂב כְּמִהְפַּכַת סֹדֶם וְעַמְרָה אֲדָמָה >וְצַבִּיִים> וְצִבּוֹיִם אֲשֶׁר הִפְדָּהּ בְּאֶפְסוֹ וּבְחַמְטוֹ: (כג) וְאָמְרוּ כָּל הַגּוֹיִם עַל מַה עָשָׂה ה' בְּכָה לְאָרֶץ הַזֹּאת מֵהַ חֲרִי הָאֵף הַגָּדוֹל הַזֶּה: (כד) וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר עֲזָבוּ אֵת בְּרִית ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתָם אֲשֶׁר פָּרַת עִמָּם בְּהוֹצִיאוֹ אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:

7. תלמוד בבלי מסכת נדרים דף פא.

דאמר רב יהודה אמר רב, מאי דכתיב: (ירמיהו ט) מי האיש החכם ויבן את זאת? דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולא פירושוהו, עד שפירשו הקב"ה בעצמו, דכתיב: (ירמיהו ט) ויאמר ה' על עזבם את תורתו וגו', היינו לא שמעו בקולי היינו לא הלכו בה! אמר רב יהודה אמר רב: שאין מברכין בתורה תחלה.

8. ר"ן

דבר זה נשאל לחכמים וכו' ולא פירושוהו - מדכתיב ויאמר ה' על עזבם את תורתו מכלל דליכא דידע להדורי טעמא אלא קודשא בריך הוא בלחוד ומצאתי במגילת סתרים של ה"ר יונה ז"ל דקרא הכי דייק דעל שלא ברכו בתורה תחילה אבדה הארץ דאם איתא על עזבם את תורתו כפשטא משמע שעזבו את התורה ולא היו עוסקין בה כשנשאל לחכמים ולנביאים למה לא פירושוהו והלא דבר גלוי היה וקל לפרש אלא ודאי עוסקין היו בתורה תמיד ולפיכך היו חכמים ונביאים תמהים על מה אבדה הארץ עד שפרשו הקב"ה בעצמו שהוא יודע מעמקי הלב שלא היו מברכין בתורה תחלה כלומר שלא היתה התורה חשובה בעיניהם כ"כ שיהא ראוי לברך עליה שלא היו עוסקים בה לשמה ומתוך כך היו מזלזלין בברכתה והיינו לא הלכו בה כלומר בכונתה ולשמה אלו דברי הרב החסיד ז"ל והם נאים ראויין למי שאמרם.

9. מהר"ל תפארת ישראל, הקדמה

ובפרק אלו נדרים (דף פ"א ע"א) אמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב מי האיש החכם ויבין את זאת על מה אבדה הארץ וגו' דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולמלאכים ולא פירושוהו עד שפירשו הקב"ה בעצמו שנאמר ויאמר ה' על עזבם תורתו ולא הלכו בה היינו ולא שמעו בקולי היינו ולא הלכו בה אמר רב שלא ברכו בתורה תחלה, ע"כ. ודבר זה מן התימה שיהיה חרבן הארץ בשביל שלא ברכו בתורה תחלה, ולא בשביל עכו"ם וגלוי עריות ושפיכת דמים שהיו בבית ראשון. אמנם ביאור זה כי הדבר שהוא סבה אל מציאות דבר אחר הוא ג"כ סבה אל קיום מציאותו... ולפיכך אם היו מברכין על התורה תחלה לומר ברוך נותן תורה לישראל, והיה אהבה אל הש"י במה שנתן תורה לישראל, כי זה ענין הברכה על התורה שהוא יתברך מבורך על זה ואוהב השי"ת בשביל הטוב שנתן לו התורה, ואז היה זה סבה ג"כ שתהיה התורה מתקיימת בישראל, שהיה השי"ת נותן בלבם לשמור ולעשות ולקיים אף אם היו עוברים לפעמים מצוה אחת, היו חוזרים מיד לשמור ולעשות ולקיים, וזה היה מן השי"ת אשר הוא סבה לתורה והוא גם כן סבה שלא תתבטל. דומה לזה, כאשר הגיע נזק אל ענף היוצא מן ו, אילן, אז העקר שממנו יצא חוזר וגדול גדולו מן השרש אשר היה סבה לגדול שלו שיצא, ובלא השרש אין קיום לאילן כלל, ולפיכך אילו היו מברכין בתורה תחלה, מה שהוא יתברך סבה לתורה ונתן להם התורה, והיו דבקים בו יתברך באהבה במה שנתן תורה לישראל, מצד הדבקות הזו היה השי"ת סבה גם כן שלא תתבטל התורה. אבל מפני שלא ברכו בתורה תחלה, שלא היו דבקים בו יתברך באהבה במה שנתן תורה לישראל, לא היה כאן סבה מקיימת את התורה בישראל, ובאו לידי זה שעברו על התורה ודבר זה גורם שאבדה הארץ:

10. בית הלוי פרשת משפטים

והנה בנדרים (דף פ"א) איתא על עזבם את תורתו שלא היו מברכין בתורה תחילה. וכן אמר שם מפני מה אין ת"ח מצויין יוצאין מבניהם ת"ח שאין מברכים בתורה תחילה. וכתב שם הר"ן שלא היה התורה חשובה בעיניהם שתהא ראויה לברך עליה שלא היו עוסקין בה לשמה. ולפי המבואר לעיל י"ל דהם היו סוברים דלימוד התורה אינו מצוה מצד עצמה רק עיקר מה שצריך ללמוד הוא כדי לידע היאך ומה לעשות והעיקר הוא העשיה... וכן הוא בלימוד. משא"כ אם הלימוד הוא עצם המצוה הא לא שייך לומר שיהיה סגי בלימוד של אחרים דהחיוב הוא מוטל על כל אחד ואחד. וע"כ יען שלא היו מברכים בתורה תחילה באה להם העונש שהתורה אינה מוחזקת אצלם רק הולכת מאדם לאדם אחר כיון דלדעתו אין שום נ"מ אם הוא או אחר לומד:

11 עין איה ברכות ב' פרק ז' אות ד'

דהנה אם יטה לבבו רק לתועלת הידיעה ותקטן בעיניו סגולת התורה, הלא אז יהי' כאותן שלא ברכו בתורה תחילה, שעליהם אמרו חז"ל שאבדה הארץ. כי הדימוי את ידיעת תורת ד' לכל ידיעה וחכמה אנושית הוא הגורם הקרוב לכבות חלילה נרה של תורה ולסמות העינים מהשקיף אל זוהר קדושתה.

1. רמב"ם הלכות דעות פרק ו הלכה א

דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר ריעיו וחביריו נוהג/נוהג/כמנהג אנשי מדינתו, לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד כדי שילמוד ממעשיהם, ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחשך כדי שלא ילמוד ממעשיהם, הוא ששלמה אומר הולך את חכמים יחכם ורועה כסילים ירוע, ואומר אשרי האיש וגו', וכן אם היה במדינה שמנהגותיה רעים ואין אנשיה הולכים בדרך ישרה ילך למקום שאנשיה צדיקים ונוהגים בדרך טובים, ואם היו כל המדינות שהוא יודעם ושומע שמועתן נוהגים בדרך לא טובה כמו זמנינו, או שאינו יכול ללכת למדינה שמנהגותיה טובים מפני הגייסות או מפני החולי ישב לבדו יחידי כענין שנאמר ישב בדד וידום, ואם היו רעים וחטאים שאין מניחים אותו לישב במדינה אלא אם כן נתערב עמהן ונוהג במנהגם הרע יצא למערות ולחוחים ולמדברות, ואל ינהיג עצמו בדרך חטאים כענין שנאמר מי יתנני במדבר מלון אורחים.

[וראה עוד באריכות, שער הפרישות בספר המספיק לעובדי ד' לרבי אברהם בנו של הרמב"ם]

2. ספר חובות הלבבות שער ט - שער הפרישות פרק ג

אומר בתשובת השאלה הזאת, כי הפרישות מן העולם תהיה לאחת משתי עילות, כמו שהקדמנו, והם התורה והעולם. והפורשים מחמת מסרת התורה, שהם אנשי הפרישות האמת, הם שלש כתות: אחת מהם, אנשים שהלכו בגדר הפרישות העליון להדמות כאישים הרוחניים ויעזבו כל מה שיטרידם מן האלהים, וברחו מן הישוב אל המדבריות והישימון וההרים הגבוהים, מקום שאין צוות ולא חברה, אוכלים מה שהם מוצאים מעשב הארץ ועלי האילנים ולובשים הבלויים והצמר, ויחסו בסלעים. טרדם מורא הבורא ממורא הברואים ושעשעה אותם אהבת הבורא מחשב באהבת ב"א. והספיק להם מה שיש להם אצל האלהים ולא שייחלו על מה שיש בידי אדם. והכת הזאת רחוקה מכל הכתות מגדר הדרך השוה התורה, מפני שהם עוזבים ענין עולמם לגמרי. ואין בדין התורה לעזוב ישוב העולם לגמרי, כמו שהקדמנו במה שאמר הכתוב: לא תהו בראה לשבת יצרה.

3. חלוקת הפרק

א'-ה'	השחתת העם
ט'	קינת הנביא
י-ט"ו	החורבן וסיבתו
ט"ז-כ"א	קינת המקוננות
כ"ב-כ"ג	סולם ערכים

4. ערכין דף טו.

משנה: שכן מצינו שלא נתחתם גזר דין על אבותינו במדבר אלא על לשון הרע, שנאמר: (במדבר י"ד) וינסו אותי זה עשר פעמים וגו'.

גמ': ...וכן מצינו שלא נתחתם גזר דין וכו'. ממאי? דלמא דאכתי לא מלא סאתן, דאמר רב המנונא: אין הקב"ה נפרע מן האדם עד שתתמלא סאתו, שנאמר: (איוב כ) במלאת ספקו יצר לו. אמר ר"ל, אמר קרא: וינסו אותי זה עשר פעמים, על זה נתחתם גזר דין. תניא, א"ר אלעזר בן פרטא: בוא וראה כמה גדול כח של לשון הרע, מנלן? ממרגלים, ומה המוציא שם רע על עצים ואבנים כך, המוציא שם רע על חבריו על אחת כמה וכמה.

תענית דף כט.

וכתיב: (במדבר י"ג) שלח לך אנשים. ותניא: בעשרים ותשעה בסיון שלח משה מרגלים, וכתיב (במדבר י"ג) וישבו מתור הארץ מקץ ארבעים יום. - הני ארבעים יום נכי חד הוון! - אמר אביי: תמוז דההיא שתא מלויי מליוה, דכתיב (איכה א') קרא עלי מועד לשבר בחורי. וכתיב (במדבר י"ד) ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא. אמר רבה אמר רבי יוחנן: (אותו היום ערב) [מסורת הש"ס: אותה לילה ליל] תשעה באב היה. אמר להם הקדוש ברוך הוא: אתם בכיתם בכיה של חנם - ואני קובע לכם בכיה לדורות.

5. חפץ חיים פתיחה להלכות לשה"ר ורכילות

עוד כל סבת גלותנו עתה הוא העקר רק בשביל מעשה המרגלים, וכמו שכתוב (בתהלים ק"ו כ"ו-כ"ז), "וַיִּשְׂא יְדוֹ לָהֶם לְהַפִּיל גּוֹי וּלְזַרְזֹתָם בְּאַרְצוֹת" וכמו שפירש רש"י שם, וכן כתב הרמב"ן בַּחֲמֵשׁ בְּפִרְשַׁת מְרַגְלִים (במדבר י"ד א'). וְאָמְרוּ בְּעַרְכֵּינוּ (דף ט"ו.), שְׁעַקֵּר חֲטָא מְרַגְלִים הִנֵּה לְשׁוֹן הָרַע, שְׁהוֹצִיאוּ דָבָה עַל הָאָרֶץ, וְעַל יְדֵי שְׂכָחוֹ אֲזַ בְּכִיָּה שֶׁל חֲנָם, נִגְזַר עֲלֵיהֶם בְּכִיָּה לְדוֹרוֹת. וְעוֹד פְּמָה רְעוֹת עַד אֵין מְסַפֵּר הַשִּׁיגוֹנוֹ עַל יְדֵי חֲטָא הַחֲמוֹר הַזֶּה, כִּי גַם כָּל חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁנִּהְיָוּ בְּיַמֵּי שְׁמֵעוֹן בֶּן שִׁטָּח, גִּיסוֹ שֶׁל יִצְחָק הַמֶּלֶךְ, עַל יְדֵי יִצְחָק, הִנֵּה גַם כֵּן עַל יְדֵי רְכִילוֹת פְּדֹאֵי תָא בְּקִדּוּשֵׁינוּ (דף ס"ו.). עֵינֵינוּ שֶׁם. וְהַרְיַגְתָּ הַתָּנָא ר' אֱלִיעֶזֶר הַמּוֹדְעִי, שֶׁהִנֵּה גַם כֵּן סָבָה לְחֻרְבָן בֵּיתָר, הִנֵּה גַם כֵּן עַל יְדֵי רְכִילוֹת, שֶׁהִרְכִּילוּ עָלָיו לִפְנֵי בֶן כּוֹזִיבָא פְּדֹאֵי תָא בְּמִדְרַשׁ אֵיכָה (אֵיכָה רַבָּה ב' ד'):

6. ויקרא פרק י"ח

(כו) וְשִׁמְרֶתֶם אֹתָם אֵת חֻקֹּתַי וְאֵת מִשְׁפָּטַי וְלֹא תַעֲשׂוּ מִכָּל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵלֶּה הָאֲזַרְחָה וְהַגֵּר הֵגֵר בְּתוֹכְכֶם: (כז) כִּי אֵת כָּל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵלֶּה עָשׂוּ אֲנֹשֵׁי הָאָרֶץ אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם וַתִּטְמָא הָאָרֶץ: (כח) וְלֹא תִקְיָא הָאָרֶץ אֶתְכֶם בְּטִמְאַכֶם אֹתָהּ כַּאֲשֶׁר קָאָה אֵת הַגּוֹי אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם:

ויקרא פרק כ"ו

(טו) וְאִם בַּחֻקֹּתַי תִּמְאָסוּ וְאִם אֵת מִשְׁפָּטַי תִּגְעַל נַפְשְׁכֶם לְבַלְתִּי עֲשׂוֹת אֵת כָּל מִצְוֹתַי לְהַפְרֹכֶם אֵת בְּרִיתִי: (טז) וְשִׁבְרֹתִי אֵת גְּאוֹן עֲזָבְךָ וְנָתַתִּי אֵת שְׁמִיכֶם בְּכַרְזוֹל וְאֵת אֲרָצְכֶם בְּנַחֲשָׁה: (לא) וְנָתַתִּי אֵת עֲרִיכֶם חֲרָבָה וְהִשְׁמַתִּי אֵת מִקְדְּשֵׁיכֶם וְלֹא אֲרִיחַ בְּרִיחַ נִיחַחְכֶם: (לב) וְהִשְׁמַתִּי אֲנִי אֵת הָאָרֶץ וְשָׂמְמוּ עָלֶיהָ אִיבִיכֶם הַיֹּשְׁבִים בָּהּ:

דברים פרק כ"ט

(כב) גְּפִרִית וּמִלַּח שָׁרְפָה כָּל אֲרָצָה לֹא תִדְרַע וְלֹא תִצְמַח וְלֹא יַעֲלֶה בָּהּ כָּל עֵשֶׂב כְּמִהְפַּכַת סֹדֶם וְעַמְרָה אֲדָמָה >וְצַבִּיִּים< וְצַבִּוּיִּים אֲשֶׁר הִפְדָּה ה' בְּאֶפְסוֹ וּבְחַמְטוֹ: (כג) וְאָמְרוּ כָּל הַגּוֹיִם עַל מַה עָשָׂה ה' בְּכָה לְאָרֶץ הַזֹּאת מֵהַ חֲרִי הָאֵף הַגָּדוֹל הַזֶּה: (כד) וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר עֲזָבוּ אֵת בְּרִית ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתָם אֲשֶׁר פָּרַת עִמָּם בְּהוֹצִיאֹ אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:

7. תלמוד בבלי מסכת נדרים דף פא.

דאמר רב יהודה אמר רב, מאי דכתיב: (ירמיהו ט) מי האיש החכם ויבן את זאת? דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולא פירושוהו, עד שפירשו הקב"ה בעצמו, דכתיב: (ירמיהו ט) ויאמר ה' על עזבם את תורתו וגו', היינו לא שמעו בקולי היינו לא הלכו בה! אמר רב יהודה אמר רב: שאין מברכין בתורה תחלה.

8. ר"ן

דבר זה נשאל לחכמים וכו' ולא פירושוהו - מדכתיב ויאמר ה' על עזבם את תורתו מכלל דליכא דידע להדורי טעמא אלא קודשא בריך הוא בלחוד ומצאתי במגילת סתרים של ה"ר יונה ז"ל דקרא הכי דייק דעל שלא ברכו בתורה תחילה אבדה הארץ דאם איתא על עזבם את תורתו כפשטא משמע שעזבו את התורה ולא היו עוסקין בה כשנשאל לחכמים ולנביאים למה לא פירושוהו והלא דבר גלוי היה וקל לפרש אלא ודאי עוסקין היו בתורה תמיד ולפיכך היו חכמים ונביאים תמהים על מה אבדה הארץ עד שפרשו הקב"ה בעצמו שהוא יודע מעמקי הלב שלא היו מברכין בתורה תחלה כלומר שלא היתה התורה חשובה בעיניהם כ"כ שיהא ראוי לברך עליה שלא היו עוסקים בה לשמה ומתוך כך היו מזלזלין בברכתה והיינו לא הלכו בה כלומר בכונתה ולשמה אלו דברי הרב החסיד ז"ל והם נאים ראויין למי שאמרם.

9. מהר"ל תפארת ישראל, הקדמה

ובפרק אלו נדרים (דף פ"א ע"א) אמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב מי האיש החכם ויבין את זאת על מה אבדה הארץ וגו' דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולמלאכים ולא פירושוהו עד שפירשו הקב"ה בעצמו שנאמר ויאמר ה' על עזבם תורתו ולא הלכו בה היינו ולא שמעו בקולי היינו ולא הלכו בה אמר רב שלא ברכו בתורה תחלה, ע"כ. ודבר זה מן התימה שיהיה חרבן הארץ בשביל שלא ברכו בתורה תחלה, ולא בשביל עכו"ם וגלוי עריות ושפיכת דמים שהיו בבית ראשון. אמנם ביאור זה כי הדבר שהוא סבה אל מציאות דבר אחר הוא ג"כ סבה אל קיום מציאותו... ולפיכך אם היו מברכין על התורה תחלה לומר ברוך נותן תורה לישראל, והיה אהבה אל הש"י במה שנתן תורה לישראל, כי זה ענין הברכה על התורה שהוא יתברך מבורך על זה ואוהב השי"ת בשביל הטוב שנתן לו התורה, ואז היה זה סבה ג"כ שתהיה התורה מתקיימת בישראל, שהיה השי"ת נותן בלבם לשמור ולעשות ולקיים אף אם היו עוברים לפעמים מצוה אחת, היו חוזרים מיד לשמור ולעשות ולקיים, וזה היה מן השי"ת אשר הוא סבה לתורה והוא גם כן סבה שלא תתבטל. דומה לזה, כאשר הגיע נזק אל ענף היוצא מן ו, אילן, אז העקר שממנו יצא חוזר וגדול גדולו מן השרש אשר היה סבה לגדול שלו שיצא, ובלא השרש אין קיום לאילן כלל, ולפיכך אילו היו מברכין בתורה תחלה, מה שהוא יתברך סבה לתורה ונתן להם התורה, והיו דבקים בו יתברך באהבה במה שנתן תורה לישראל, מצד הדבקות הזו היה השי"ת סבה גם כן שלא תתבטל התורה. אבל מפני שלא ברכו בתורה תחלה, שלא היו דבקים בו יתברך באהבה במה שנתן תורה לישראל, לא היה כאן סבה מקיימת את התורה בישראל, ובאו לידי זה שעברו על התורה ודבר זה גורם שאבדה הארץ:

10. בית הלוי פרשת משפטים

והנה בנדרים (דף פ"א) איתא על עזבם את תורתו שלא היו מברכין בתורה תחילה. וכן אמר שם מפני מה אין ת"ח מצויין יוצאין מבניהם ת"ח שאין מברכים בתורה תחילה. וכתב שם הר"ן שלא היה התורה חשובה בעיניהם שתהא ראויה לברך עליה שלא היו עוסקין בה לשמה. ולפי המבואר לעיל י"ל דהם היו סוברים דלימוד התורה אינו מצוה מצד עצמה רק עיקר מה שצריך ללמוד הוא כדי לידע היאך ומה לעשות והעיקר הוא העשיה... וכן הוא בלימוד. משא"כ אם הלימוד הוא עצם המצוה הא לא שייך לומר שיהיה סגי בלימוד של אחרים דהחיוב הוא מוטל על כל אחד ואחד. וע"כ יען שלא היו מברכים בתורה תחילה באה להם העונש שהתורה אינה מוחזקת אצלם רק הולכת מאדם לאדם אחר כיון דלדעתו אין שום נ"מ אם הוא או אחר לומד:

11 עין איה ברכות ב' פרק ז' אות ד'

דהנה אם יטה לבבו רק לתועלת הידיעה ותקטן בעיניו סגולת התורה, הלא אז יהי' כאותן שלא ברכו בתורה תחילה, שעליהם אמרו חז"ל שאבדה הארץ. כי הדימוי את ידיעת תורת ד' לכל ידיעה וחכמה אנושית הוא הגורם הקרוב לכבות חלילה נרה של תורה ולסמות העינים מהשקיף אל זוהר קדושתה.

1. רמב"ם הלכות דעות פרק ו הלכה א

דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר ריעיו וחביריו נוהג/נוהג/כמנהג אנשי מדינתו, לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד כדי שילמוד ממעשיהם, ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחשך כדי שלא ילמוד ממעשיהם, הוא ששלמה אומר הולך את חכמים יחכם ורועה כסילים ירוע, ואומר אשרי האיש וגו', וכן אם היה במדינה שמנהגותיה רעים ואין אנשיה הולכים בדרך ישרה ילך למקום שאנשיה צדיקים ונוהגים בדרך טובים, ואם היו כל המדינות שהוא יודעם ושומע שמועתן נוהגים בדרך לא טובה כמו זמנינו, או שאינו יכול ללכת למדינה שמנהגותיה טובים מפני הגייסות או מפני החולי ישב לבדו יחידי כענין שנאמר ישב בדד וידום, ואם היו רעים וחטאים שאין מניחים אותו לישב במדינה אלא אם כן נתערב עמהן ונוהג במנהגם הרע יצא למערות ולחוחים ולמדברות, ואל ינהיג עצמו בדרך חטאים כענין שנאמר מי יתנני במדבר מלון אורחים.

[וראה עוד באריכות, שער הפרישות בספר המספיק לעובדי ד' לרבי אברהם בנו של הרמב"ם]

2. ספר חובות הלבבות שער ט - שער הפרישות פרק ג

אומר בתשובת השאלה הזאת, כי הפרישות מן העולם תהיה לאחת משתי עילות, כמו שהקדמנו, והם התורה והעולם. והפורשים מחמת מסרת התורה, שהם אנשי הפרישות האמת, הם שלש כתות: אחת מהם, אנשים שהלכו בגדר הפרישות העליון להדמות כאישים הרוחניים ויעזבו כל מה שיטרידם מן האלהים, וברחו מן הישוב אל המדבריות והישימון וההרים הגבוהים, מקום שאין צוות ולא חברה, אוכלים מה שהם מוצאים מעשב הארץ ועלי האילנים ולובשים הבלויים והצמר, ויחסו בסלעים. טרדם מורא הבורא ממורא הברואים ושעשעה אותם אהבת הבורא מחשב באהבת ב"א. והספיק להם מה שיש להם אצל האלהים ולא שייחלו על מה שיש בידי אדם. והכת הזאת רחוקה מכל הכתות מגדר הדרך השוה התורה, מפני שהם עוזבים ענין עולמם לגמרי. ואין בדין התורה לעזוב ישוב העולם לגמרי, כמו שהקדמנו במה שאמר הכתוב: לא תהו בראה לשבת יצרה.

3. חלוקת הפרק

א'-ה'	השחתת העם
ט'	קינת הנביא
י-ט"ו	החורבן וסיבתו
ט"ז-כ"א	קינת המקוננות
כ"ב-כ"ג	סולם ערכים

4. ערכין דף טו.

משנה: שכן מצינו שלא נתחתם גזר דין על אבותינו במדבר אלא על לשון הרע, שנאמר: (במדבר י"ד) וינסו אותי זה עשר פעמים וגו'.

גמ': ...וכן מצינו שלא נתחתם גזר דין וכו'. ממאי? דלמא דאכתי לא מלא סאתן, דאמר רב המנונא: אין הקב"ה נפרע מן האדם עד שתתמלא סאתו, שנאמר: (איוב כ) במלאת ספקו יצר לו. אמר ר"ל, אמר קרא: וינסו אותי זה עשר פעמים, על זה נתחתם גזר דין. תניא, א"ר אלעזר בן פרטא: בוא וראה כמה גדול כח של לשון הרע, מנלן? ממרגלים, ומה המוציא שם רע על עצים ואבנים כך, המוציא שם רע על חבריו על אחת כמה וכמה.

תענית דף כט.

וכתיב: (במדבר י"ג) שלח לך אנשים. ותניא: בעשרים ותשעה בסיון שלח משה מרגלים, וכתיב (במדבר י"ג) וישבו מתור הארץ מקץ ארבעים יום. - הני ארבעים יום נכי חד הוון! - אמר אביי: תמוז דההיא שתא מלויי מליוה, דכתיב (איכה א') קרא עלי מועד לשבר בחורי. וכתיב (במדבר י"ד) ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא. אמר רבה אמר רבי יוחנן: (אותו היום ערב) [מסורת הש"ס: אותה לילה ליל] תשעה באב היה. אמר להם הקדוש ברוך הוא: אתם בכיתם בכיה של חנם - ואני קובע לכם בכיה לדורות.

5. חפץ חיים פתיחה להלכות לשה"ר ורכילות

עוד כל סבת גלותנו עתה הוא העקר רק בשביל מעשה המרגלים, וכמו שכתוב (בתהלים ק"ו כ"ו-כ"ז), "וַיִּשְׂא יְדוֹ לָהֶם לְהַפִּיל גּוֹי וּלְזַרְזוֹתָם בְּאַרְצוֹת" וכמו שפירש רש"י שם, וכן כתב הרמב"ן בַּחֲמֵשׁ בְּפִרְשַׁת מְרַגְלִים (במדבר י"ד א'). וְאָמְרוּ בְּעַרְכֵּינוּ (דף ט"ו.), שְׁעַקֵּר חֲטָא מְרַגְלִים הִנֵּה לְשׁוֹן הָרַע, שְׁהוֹצִיאוּ דָבָה עַל הָאָרֶץ, וְעַל יְדֵי שְׂכָחוּ אֲזַ בְּכִיָּה שֶׁל חֲנָם, נִגְזַר עֲלֵיהֶם בְּכִיָּה לְדוֹרוֹת. וְעוֹד פְּמָה רְעוֹת עַד אֵין מְסַפֵּר הַשִּׁיגוֹנוֹ עַל יְדֵי חֲטָא הַחֲמוֹר הַזֶּה, כִּי גַם כָּל חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁנִּהְיָוּ בְּיַמֵּי שְׁמֵעוֹן בֶּן שִׁטָּח, גִּיסוּ שָׁל יִצְחָק הַמֶּלֶךְ, עַל יְדֵי יִצְחָק, הִנֵּה גַם כֵּן עַל יְדֵי רְכִילוֹת פְּדֹאִיתָא בְּקִדּוּשֵׁינוּ (דף ס"ו.). עֵינֵינוּ שָׁם. וְהַרְיַגְתָּ הַתַּנָּא ר' אֱלִיעֶזֶר הַמּוֹדְעִי, שֶׁהִנֵּה גַם כֵּן סָפָה לְחַרְבֵּן בֵּיתָר, הִנֵּה גַם כֵּן עַל יְדֵי רְכִילוֹת, שֶׁהִרְכִּילוּ עָלָיו לַפְנֵי בֶּן כּוֹזִיבָא פְּדֹאִיתָא בְּמִדְרַשׁ אֵיכָה (אֵיכָה רַבָּה ב' ד'):

6. ויקרא פרק י"ח

(כו) וְשִׁמְרַתֶּם אֹתָם אֵת חֻקֹּתַי וְאֵת מִשְׁפָּטַי וְלֹא תַעֲשׂוּ מִכָּל הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵלֶּה הָאֲזוּרוֹת וְהַגֵּר הִגֵּר בְּתוֹכְכֶם: (כז) כִּי אֵת כָּל הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵלֶּה עָשׂוּ אֲנֹשֵׁי הָאָרֶץ אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם וַתִּטְמְאוּ אֶת הָאָרֶץ: (כח) וְלֹא תִקְיֵא הָאָרֶץ אֶתְכֶם בְּטִמְאַכֶּם אֹתָהּ כַּאֲשֶׁר קָאָה אֵת הַגּוֹי אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם:

ויקרא פרק כ"ו

(טו) וְאִם בַּחֻקֹּתַי תִּמְאַסוּ וְאִם אֵת מִשְׁפָּטַי תִּגְעַל נַפְשְׁכֶם לְבַלְתִּי עֲשׂוֹת אֵת כָּל מִצְוֹתַי לְהַפְרֹכֶם אֵת בְּרִיתִי: (טז) וְשִׁבְרַתִּי אֵת גְּאוֹן עֲזָבְךָ וְנָתַתִּי אֵת שְׁמִיכֶם בְּכַרְזוֹל וְאֵת אֲרָצְכֶם בְּנַחֲשָׁה: (לא) וְנָתַתִּי אֵת עֲרִיכֶם חֲרָבָה וְהִשְׁמַתִּי אֵת מִקְדְּשֵׁיכֶם וְלֹא אֲרִיחַ בְּרִיחַ נִיחַחְכֶם: (לב) וְהִשְׁמַתִּי אֲנִי אֵת הָאָרֶץ וְשָׂמְמוּ עָלֶיהָ אִיבִיכֶם הַיֹּשְׁבִים בָּהּ:

דברים פרק כ"ט

(כב) גְּפִרִית וּמִלַּח שָׁרְפָה כָּל אֲרָצָה לֹא תִדְרַע וְלֹא תִצְמַח וְלֹא יַעֲלֶה בָּהּ כָּל עֵשֶׂב כְּמַהֲפַכַת סֹדֶם וְעַמְרָה אֲדָמָה >וְצַבִּיִּים וְצִבּוֹיִם אֲשֶׁר הָפֵךְ ה' בְּאֶפְסוֹ וּבְחַמָּתוֹ: (כג) וְאָמְרוּ כָּל הַגּוֹיִם עַל מַה עָשָׂה ה' בְּכָה לְאָרֶץ הַזֹּאת מֵהַ חֲרִי הָאֵף הַגָּדוֹל הַזֶּה: (כד) וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר עֲזָבוּ אֵת בְּרִית ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתָם אֲשֶׁר פָּרַת עִמָּם בְּהוֹצִיאוֹ אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:

7. תלמוד בבלי מסכת נדרים דף פא.

דאמר רב יהודה אמר רב, מאי דכתיב: (ירמיהו ט) מי האיש החכם ויבן את זאת? דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולא פירושוהו, עד שפירשו הקב"ה בעצמו, דכתיב: (ירמיהו ט) ויאמר ה' על עזבם את תורתו וגו', היינו לא שמעו בקולי היינו לא הלכו בה! אמר רב יהודה אמר רב: שאין מברכין בתורה תחלה.

8. ר"ן

דבר זה נשאל לחכמים וכו' ולא פירושוהו - מדכתיב ויאמר ה' על עזבם את תורתו מכלל דליכא דידע להדורי טעמא אלא קודשא בריך הוא בלחוד ומצאתי במגילת סתרים של ה"ר יונה ז"ל דקרא הכי דייק דעל שלא ברכו בתורה תחילה אבדה הארץ דאם איתא על עזבם את תורתו כפשטא משמע שעזבו את התורה ולא היו עוסקין בה כשנשאל לחכמים ולנביאים למה לא פירושוהו והלא דבר גלוי היה וקל לפרש אלא ודאי עוסקין היו בתורה תמיד ולפיכך היו חכמים ונביאים תמהים על מה אבדה הארץ עד שפרשו הקב"ה בעצמו שהוא יודע מעמקי הלב שלא היו מברכין בתורה תחלה כלומר שלא היתה התורה חשובה בעיניהם כ"כ שיהא ראוי לברך עליה שלא היו עוסקים בה לשמה ומתוך כך היו מזלזלין בברכתה והיינו לא הלכו בה כלומר בכונתה ולשמה אלו דברי הרב החסיד ז"ל והם נאים ראויין למי שאמרם.

9. מהר"ל תפארת ישראל, הקדמה

ובפרק אלו נדרים (דף פ"א ע"א) אמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב מי האיש החכם ויבין את זאת על מה אבדה הארץ וגו' דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולמלאכים ולא פירושוהו עד שפירשו הקב"ה בעצמו שנאמר ויאמר ה' על עזבם תורתו ולא הלכו בה היינו ולא שמעו בקולי היינו ולא הלכו בה אמר רב שלא ברכו בתורה תחלה, ע"כ. ודבר זה מן התימה שיהיה חרבן הארץ בשביל שלא ברכו בתורה תחלה, ולא בשביל עכו"ם וגלוי עריות ושפיכת דמים שהיו בבית ראשון. אמנם ביאור זה כי הדבר שהוא סבה אל מציאות דבר אחר הוא ג"כ סבה אל קיום מציאותו... ולפיכך אם היו מברכין על התורה תחלה לומר ברוך נותן תורה לישראל, והיה אהבה אל הש"י במה שנתן תורה לישראל, כי זה ענין הברכה על התורה שהוא יתברך מבורך על זה ואוהב השי"ת בשביל הטוב שנתן לו התורה, ואז היה זה סבה ג"כ שתהיה התורה מתקיימת בישראל, שהיה השי"ת נותן בלבם לשמור ולעשות ולקיים אף אם היו עוברים לפעמים מצוה אחת, היו חוזרים מיד לשמור ולעשות ולקיים, וזה היה מן השי"ת אשר הוא סבה לתורה והוא גם כן סבה שלא תתבטל. דומה לזה, כאשר הגיע נזק אל ענף היוצא מן ו, אילן, אז העקר שממנו יצא חוזר וגדול גדולו מן השרש אשר היה סבה לגדול שלו שיצא, ובלא השרש אין קיום לאילן כלל, ולפיכך אילו היו מברכין בתורה תחלה, מה שהוא יתברך סבה לתורה ונתן להם התורה, והיו דבקים בו יתברך באהבה במה שנתן תורה לישראל, מצד הדבקות הזו היה השי"ת סבה גם כן שלא תתבטל התורה. אבל מפני שלא ברכו בתורה תחלה, שלא היו דבקים בו יתברך באהבה במה שנתן תורה לישראל, לא היה כאן סבה מקיימת את התורה בישראל, ובאו לידי זה שעברו על התורה ודבר זה גורם שאבדה הארץ:

10. בית הלוי פרשת משפטים

והנה בנדרים (דף פ"א) איתא על עזבם את תורתו שלא היו מברכין בתורה תחילה. וכן אמר שם מפני מה אין ת"ח מצויין יוצאין מבניהם ת"ח שאין מברכים בתורה תחילה. וכתב שם הר"ן שלא היה התורה חשובה בעיניהם שתהא ראויה לברך עליה שלא היו עוסקין בה לשמה. ולפי המבואר לעיל י"ל דהם היו סוברים דלימוד התורה אינו מצוה מצד עצמה רק עיקר מה שצריך ללמוד הוא כדי לידע היאך ומה לעשות והעיקר הוא העשיה... וכן הוא בלימוד. משא"כ אם הלימוד הוא עצם המצוה הא לא שייך לומר שיהיה סגי בלימוד של אחרים דהחיוב הוא מוטל על כל אחד ואחד. וע"כ יען שלא היו מברכים בתורה תחילה באה להם העונש שהתורה אינה מוחזקת אצלם רק הולכת מאדם לאדם אחר כיון דלדעתו אין שום נ"מ אם הוא או אחר לומד:

11 עין איה ברכות ב' פרק ז' אות ד'

דהנה אם יטה לבבו רק לתועלת הידיעה ותקטן בעיניו סגולת התורה, הלא אז יהי' כאותן שלא ברכו בתורה תחילה, שעליהם אמרו חז"ל שאבדה הארץ. כי הדימוי את ידיעת תורת ד' לכל ידיעה וחכמה אנושית הוא הגורם הקרוב לכבות חלילה נרה של תורה ולסמות העינים מהשקיף אל זוהר קדושתה.

1. רמב"ם הלכות דעות פרק ו הלכה א

דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר ריעיו וחביריו נוהג/נוהג/כמנהג אנשי מדינתו, לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד כדי שילמוד ממעשיהם, ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחשך כדי שלא ילמוד ממעשיהם, הוא ששלמה אומר הולך את חכמים יחכם ורועה כסילים ירוע, ואומר אשרי האיש וגו', וכן אם היה במדינה שמנהגותיה רעים ואין אנשיה הולכים בדרך ישרה ילך למקום שאנשיה צדיקים ונוהגים בדרך טובים, ואם היו כל המדינות שהוא יודעם ושומע שמועתן נוהגים בדרך לא טובה כמו זמנינו, או שאינו יכול ללכת למדינה שמנהגותיה טובים מפני הגייסות או מפני החולי ישב לבדו יחידי כענין שנאמר ישב בדד וידום, ואם היו רעים וחטאים שאין מניחים אותו לישוב במדינה אלא אם כן נתערב עמהן ונוהג במנהגם הרע יצא למערות ולחוחים ולמדברות, ואל ינהיג עצמו בדרך חטאים כענין שנאמר מי יתנני במדבר מלון אורחים.

[וראה עוד באריכות, שער הפרישות בספר המספיק לעובדי ד' לרבי אברהם בנו של הרמב"ם]

2. ספר חובות הלבבות שער ט - שער הפרישות פרק ג

אומר בתשובת השאלה הזאת, כי הפרישות מן העולם תהיה לאחת משתי עילות, כמו שהקדמנו, והם התורה והעולם. והפורשים מחמת מסרת התורה, שהם אנשי הפרישות האמת, הם שלש כתות: אחת מהם, אנשים שהלכו בגדר הפרישות העליון להדמות כאישים הרוחניים ויעזבו כל מה שיטרידם מן האלהים, וברחו מן הישוב אל המדבריות והישימון וההרים הגבוהים, מקום שאין צוות ולא חברה, אוכלים מה שהם מוצאים מעשב הארץ ועלי האילנים ולובשים הבלויים והצמר, ויחסו בסלעים. טרדם מורא הבורא ממורא הברואים ושעשעה אותם אהבת הבורא מחשב באהבת ב"א. והספיק להם מה שיש להם אצל האלהים ולא שייחלו על מה שיש בידי אדם. והכת הזאת רחוקה מכל הכתות מגדר הדרך השוה התורה, מפני שהם עוזבים ענין עולמם לגמרי. ואין בדין התורה לעזוב ישוב העולם לגמרי, כמו שהקדמנו במה שאמר הכתוב: לא תהו בראה לשבת יצרה.

3. חלוקת הפרק

א'-ה'	השחתת העם
ט'	קינת הנביא
י-ט"ו	החורבן וסיבתו
ט"ז-כ"א	קינת המקוננות
כ"ב-כ"ג	סולם ערכים

4. ערכין דף טו.

משנה: שכן מצינו שלא נתחתם גזר דין על אבותינו במדבר אלא על לשון הרע, שנאמר: (במדבר י"ד) וינסו אותי זה עשר פעמים וגו'.

גמ': ...וכן מצינו שלא נתחתם גזר דין וכו'. ממאי? דלמא דאכתי לא מלא סאתן, דאמר רב המנונא: אין הקב"ה נפרע מן האדם עד שתתמלא סאתו, שנאמר: (איוב כ) במלאת ספקו יצר לו. אמר ר"ל, אמר קרא: וינסו אותי זה עשר פעמים, על זה נתחתם גזר דין. תניא, א"ר אלעזר בן פרטא: בוא וראה כמה גדול כח של לשון הרע, מנלן? ממרגלים, ומה המוציא שם רע על עצים ואבנים כך, המוציא שם רע על חבריו על אחת כמה וכמה.

תענית דף כט.

וכתיב: (במדבר י"ג) שלח לך אנשים. ותניא: בעשרים ותשעה בסיון שלח משה מרגלים, וכתיב (במדבר י"ג) וישבו מתור הארץ מקץ ארבעים יום. - הני ארבעים יום נכי חד הוו! - אמר אביי: תמוז דההיא שתא מלויי מליוה, דכתיב (איכה א') קרא עלי מועד לשבר בחורי. וכתיב (במדבר י"ד) ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא. אמר רבה אמר רבי יוחנן: (אותו היום ערב) [מסורת הש"ס: אותה לילה ליל] תשעה באב היה. אמר להם הקדוש ברוך הוא: אתם בכיתם בכיה של חנם - ואני קובע לכם בכיה לדורות.

5. חפץ חיים פתיחה להלכות לשה"ר ורכילות

עוד כל סבת גלותנו עתה הוא העקר רק בשביל מעשה המרגלים, וכמו שכתוב (בתהלים ק"ו כ"ו-כ"ז), "וַיִּשְׂא יְדוֹ לָהֶם לְהַפִּיל גּוֹי וּלְזַרְזוֹתָם בְּאַרְצוֹת" וכמו שפירש רש"י שם, וכן כתב הרמב"ן בַּחֲמֵשׁ בְּפִרְשַׁת מְרַגְלִים (במדבר י"ד א'). וְאָמְרוּ בְּעַרְכֵּינוּ (דף ט"ו.), שְׁעַקֵּר חֲטָא מְרַגְלִים הִנֵּה לְשׁוֹן הָרַע, שְׁהוֹצִיאוּ דָבָה עַל הָאָרֶץ, וְעַל יְדֵי שְׂכָחוּ אֲזַ בְּכִיָּה שָׁל חֲנָם, נִגְזַר עֲלֵיהֶם בְּכִיָּה לְדוֹרוֹת. וְעוֹד פְּמָה רְעוֹת עַד אֵין מְסַפֵּר הַשִּׁיגוֹנוֹ עַל יְדֵי חֲטָא הַחֲמוֹר הַזֶּה, כִּי גַם כָּל חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, שְׁנַהֲרָגוּ בְיַמֵּי שְׁמֵעוֹן בֶּן שִׁטָּח, גִּיסוֹ שָׁל יִנְאֵי הַמֶּלֶךְ, עַל יְדֵי יִנְאֵי, הִנֵּה גַם כֵּן עַל יְדֵי רְכִילוֹת פְּדֹאֵי תֵּא בְּקִדּוּשֵׁינוּ (דף ס"ו.). עֵינֵן שָׁם. וְהַרְיַגְתָּ הַתַּנָּא ר' אֱלִיעֶזֶר הַמּוֹדְעִי, שְׁהִנֵּה גַם כֵּן סָפָה לְחַרְבֵּן בֵּיתָר, הִנֵּה גַם כֵּן עַל יְדֵי רְכִילוֹת, שְׁהַרְכִּילוּ עָלָיו לִפְנֵי בֶּן כּוֹזִיבָא פְּדֹאֵי תֵּא בְּמִדְרַשׁ אֵיכָה (אֵיכָה רַבָּה ב' ד'):

6. ויקרא פרק י"ח

(כו) וְשִׁמְרַתֶּם אֹתָם אֵת חֻקֹּתַי וְאֵת מִשְׁפָּטַי וְלֹא תַעֲשׂוּ מִכָּל הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵלֶּה הָאֲזוּרוֹת וְהַגֵּר הִגֵּר בְּתוֹכְכֶם: (כז) כִּי אֵת כָּל הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵלֶּה עָשׂוּ אֲנֹשֵׁי הָאָרֶץ אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם וַתִּטְמְאוּ אֶת הָאָרֶץ: (כח) וְלֹא תִקְיֵא הָאָרֶץ אֶתְכֶם בְּטִמְאַכֶּם אֹתָהּ כַּאֲשֶׁר קָאָה אֵת הַגּוֹי אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם:

ויקרא פרק כ"ו

(טו) וְאִם בַּחֻקֹּתַי תִּמְאַסּוּ וְאִם אֵת מִשְׁפָּטַי תִּגְעַל נַפְשְׁכֶם לְבַלְתִּי עֲשׂוֹת אֵת כָּל מִצְוֹתַי לְהַפְרֹכֶם אֵת בְּרִיתִי: (טז) וְשִׁבְרַתִּי אֵת גְּאוֹן עֲזָבְךָ וְנָתַתִּי אֵת שְׁמִיכֶם בְּכָרוֹל וְאֵת אֲרָצְכֶם בְּנַחֲשָׁה: (לא) וְנָתַתִּי אֵת עֲרִיכֶם חֲרָבָה וְהִשְׁמַתִּי אֵת מִקְדְּשֵׁיכֶם וְלֹא אֲרִיחַ בְּרִיחַ נִיחַחְכֶם: (לב) וְהִשְׁמַתִּי אֲנִי אֵת הָאָרֶץ וְשָׁמְמוּ עָלֶיהָ אִיבִיכֶם הַיֹּשְׁבִים בָּהּ:

דברים פרק כ"ט

(כב) גְּפִרִית וּמִלַּח שָׁרְפָה כָּל אֲרָצָה לֹא תִדְרַע וְלֹא תִצְמַח וְלֹא יַעֲלֶה בָּהּ כָּל עֵשֶׂב כְּמִהְפַּכַת סֹדֶם וְעַמְרָה אֲדָמָה >וְצַבִּיִּים> וְצַבִּוּיִם אֲשֶׁר הָפֵךְ ה' בְּאֶפְסוֹ וּבְחַמָּתוֹ: (כג) וְאָמְרוּ כָּל הַגּוֹיִם עַל מַה עָשָׂה ה' בְּכָה לְאָרֶץ הַזֹּאת מֵהַ חֲרִי הָאֵף הַגָּדוֹל הַזֶּה: (כד) וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר עֲזָבוּ אֵת בְּרִית ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתָם אֲשֶׁר פָּרַת עִמָּם בְּהוֹצִיאָם אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:

7. תלמוד בבלי מסכת נדרים דף פא.

דאמר רב יהודה אמר רב, מאי דכתיב: (ירמיהו ט) מי האיש החכם ויבן את זאת? דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולא פירושוהו, עד שפירשו הקב"ה בעצמו, דכתיב: (ירמיהו ט) ויאמר ה' על עזבם את תורתו וגו', היינו לא שמעו בקולי היינו לא הלכו בה! אמר רב יהודה אמר רב: שאין מברכין בתורה תחלה.

8. ר"ן

דבר זה נשאל לחכמים וכו' ולא פירושוהו - מדכתיב ויאמר ה' על עזבם את תורתו מכלל דליכא דידע להדורי טעמא אלא קודשא בריך הוא בלחוד ומצאתי במגילת סתרים של ה"ר יונה ז"ל דקרא הכי דייק דעל שלא ברכו בתורה תחילה אבדה הארץ דאם איתא על עזבם את תורתו כפשטא משמע שעזבו את התורה ולא היו עוסקין בה כשנשאל לחכמים ולנביאים למה לא פירושוהו והלא דבר גלוי היה וקל לפרש אלא ודאי עוסקין היו בתורה תמיד ולפיכך היו חכמים ונביאים תמהים על מה אבדה הארץ עד שפרשו הקב"ה בעצמו שהוא יודע מעמקי הלב שלא היו מברכין בתורה תחלה כלומר שלא היתה התורה חשובה בעיניהם כ"כ שיהא ראוי לברך עליה שלא היו עוסקים בה לשמה ומתוך כך היו מזלזלין בברכתה והיינו לא הלכו בה כלומר בכונתה ולשמה אלו דברי הרב החסיד ז"ל והם נאים ראויין למי שאמרם.

9. מהר"ל תפארת ישראל, הקדמה

ובפרק אלו נדרים (דף פ"א ע"א) אמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב מי האיש החכם ויבין את זאת על מה אבדה הארץ וגו' דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולמלאכים ולא פירושוהו עד שפירשו הקב"ה בעצמו שנאמר ויאמר ה' על עזבם תורתו ולא הלכו בה היינו ולא שמעו בקולי היינו ולא הלכו בה אמר רב שלא ברכו בתורה תחלה, ע"כ. ודבר זה מן התימה שיהיה חרבן הארץ בשביל שלא ברכו בתורה תחלה, ולא בשביל עכו"ם וגלוי עריות ושפיכת דמים שהיו בבית ראשון. אמנם ביאור זה כי הדבר שהוא סבה אל מציאות דבר אחר הוא ג"כ סבה אל קיום מציאותו... ולפיכך אם היו מברכין על התורה תחלה לומר ברוך נותן תורה לישראל, והיה אהבה אל הש"י במה שנתן תורה לישראל, כי זה ענין הברכה על התורה שהוא יתברך מבורך על זה ואוהב השי"ת בשביל הטוב שנתן לו התורה, ואז היה זה סבה ג"כ שתהיה התורה מתקיימת בישראל, שהיה השי"ת נותן בלבם לשמור ולעשות ולקיים אף אם היו עוברים לפעמים מצוה אחת, היו חוזרים מיד לשמור ולעשות ולקיים, וזה היה מן השי"ת אשר הוא סבה לתורה והוא גם כן סבה שלא תתבטל. דומה לזה, כאשר הגיע נזק אל ענף היוצא מן ו, אילן, אז העקר שממנו יצא חוזר וגדול גדולו מן השרש אשר היה סבה לגדול שלו שיצא, ובלא השרש אין קיום לאילן כלל, ולפיכך אילו היו מברכין בתורה תחלה, מה שהוא יתברך סבה לתורה ונתן להם התורה, והיו דבקים בו יתברך באהבה במה שנתן תורה לישראל, מצד הדבקות הזו היה השי"ת סבה גם כן שלא תתבטל התורה. אבל מפני שלא ברכו בתורה תחלה, שלא היו דבקים בו יתברך באהבה במה שנתן תורה לישראל, לא היה כאן סבה מקיימת את התורה בישראל, ובאו לידי זה שעברו על התורה ודבר זה גורם שאבדה הארץ:

10. בית הלוי פרשת משפטים

והנה בנדרים (דף פ"א) איתא על עזבם את תורתו שלא היו מברכין בתורה תחילה. וכן אמר שם מפני מה אין ת"ח מצויין יוצאין מבניהם ת"ח שאין מברכים בתורה תחילה. וכתב שם הר"ן שלא היה התורה חשובה בעיניהם שתהא ראויה לברך עליה שלא היו עוסקין בה לשמה. ולפי המבואר לעיל י"ל דהם היו סוברים דלימוד התורה אינו מצוה מצד עצמה רק עיקר מה שצריך ללמוד הוא כדי לידע היאך ומה לעשות והעיקר הוא העשיה... וכן הוא בלימוד. משא"כ אם הלימוד הוא עצם המצוה הא לא שייך לומר שיהיה סגי בלימוד של אחרים דהחיוב הוא מוטל על כל אחד ואחד. וע"כ יען שלא היו מברכים בתורה תחילה באה להם העונש שהתורה אינה מוחזקת אצלם רק הולכת מאדם לאדם אחר כיון דלדעתו אין שום נ"מ אם הוא או אחר לומד:

11 עין איה ברכות ב' פרק ז' אות ד'

דהנה אם יטה לבבו רק לתועלת הידיעה ותקטן בעיניו סגולת התורה, הלא אז יהי' כאותן שלא ברכו בתורה תחילה, שעליהם אמרו חז"ל שאבדה הארץ. כי הדימוי את ידיעת תורת ד' לכל ידיעה וחכמה אנושית הוא הגורם הקרוב לכבות חלילה נרה של תורה ולסמות העינים מהשקיף אל זוהר קדושתה.

1. רמב"ם הלכות דעות פרק ו הלכה א

דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר ריעיו וחביריו נוהג/נוהג/כמנהג אנשי מדינתו, לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד כדי שילמוד ממעשיהם, ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחשך כדי שלא ילמוד ממעשיהם, הוא ששלמה אומר הולך את חכמים יחכם ורועה כסילים ירוע, ואומר אשרי האיש וגו', וכן אם היה במדינה שמנהגותיה רעים ואין אנשיה הולכים בדרך ישרה ילך למקום שאנשיה צדיקים ונוהגים בדרך טובים, ואם היו כל המדינות שהוא יודעם ושומע שמועתן נוהגים בדרך לא טובה כמו זמנינו, או שאינו יכול ללכת למדינה שמנהגותיה טובים מפני הגייסות או מפני החולי ישב לבדו יחידי כענין שנאמר ישב בדד וידום, ואם היו רעים וחטאים שאין מניחים אותו לישוב במדינה אלא אם כן נתערב עמהן ונוהג במנהגם הרע יצא למערות ולחוחים ולמדברות, ואל ינהיג עצמו בדרך חטאים כענין שנאמר מי יתנני במדבר מלון אורחים.

[וראה עוד באריכות, שער הפרישות בספר המספיק לעובדי ד' לרבי אברהם בנו של הרמב"ם]

2. ספר חובות הלבבות שער ט - שער הפרישות פרק ג

אומר בתשובת השאלה הזאת, כי הפרישות מן העולם תהיה לאחת משתי עילות, כמו שהקדמנו, והם התורה והעולם. והפורשים מחמת מסרת התורה, שהם אנשי הפרישות האמת, הם שלש כתות: אחת מהם, אנשים שהלכו בגדר הפרישות העליון להדמות כאישים הרחוקים ויעזבו כל מה שיטרידם מן האלהים, וברחו מן הישוב אל המדבריות והישימון וההרים הגבוהים, מקום שאין צוות ולא חברה, אוכלים מה שהם מוצאים מעשב הארץ ועלי האילנים ולובשים הבלויים והצמר, ויחסו בסלעים. טרדם מורא הבורא ממורא הברואים ושעשעה אותם אהבת הבורא מחשב באהבת ב"א. והספיק להם מה שיש להם אצל האלהים ולא שייחלו על מה שיש בידי אדם. והכת הזאת רחוקה מכל הכתות מגדר הדרך השוה התורה, מפני שהם עוזבים ענין עולמם לגמרי. ואין בדין התורה לעזוב ישוב העולם לגמרי, כמו שהקדמנו במה שאמר הכתוב: לא תהו בראה לשבת יצרה.

3. חלוקת הפרק

א'-ה'	השחתת העם
ט'	קינת הנביא
י-ט"ו	החורבן וסיבתו
ט"ז-כ"א	קינת המקוננות
כ"ב-כ"ג	סולם ערכים

4. ערכין דף טו.

משנה: שכן מצינו שלא נתחתם גזר דין על אבותינו במדבר אלא על לשון הרע, שנאמר: (במדבר י"ד) וינסו אותי זה עשר פעמים וגו'.

גמ': ...וכן מצינו שלא נתחתם גזר דין וכו'. ממאי? דלמא דאכתי לא מלא סאתן, דאמר רב המנונא: אין הקב"ה נפרע מן האדם עד שתתמלא סאתו, שנאמר: (איוב כ) במלאת ספקו יצר לו. אמר ר"ל, אמר קרא: וינסו אותי זה עשר פעמים, על זה נתחתם גזר דין. תניא, א"ר אלעזר בן פרטא: בוא וראה כמה גדול כח של לשון הרע, מנלן? ממרגלים, ומה המוציא שם רע על עצים ואבנים כך, המוציא שם רע על חבריו על אחת כמה וכמה.

תענית דף כט.

וכתיב: (במדבר י"ג) שלח לך אנשים. ותניא: בעשרים ותשעה בסיון שלח משה מרגלים, וכתיב (במדבר י"ג) וישבו מתור הארץ מקץ ארבעים יום. - הני ארבעים יום נכי חד הוון! - אמר אביי: תמוז דההיא שתא מלויי מליוה, דכתיב (איכה א') קרא עלי מועד לשבר בחורי. וכתיב (במדבר י"ד) ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא. אמר רבה אמר רבי יוחנן: (אותו היום ערב) [מסורת הש"ס: אותה לילה ליל] תשעה באב היה. אמר להם הקדוש ברוך הוא: אתם בכיתם בכיה של חנם - ואני קובע לכם בכיה לדורות.

5. חפץ חיים פתיחה להלכות לשה"ר ורכילות

עוד כל סבת גלותנו עתה הוא העקר רק בשביל מעשה המרגלים, וכמו שכתוב (בתהלים ק"ו כ"ו-כ"ז), "וַיִּשְׂא יְדוֹ לָהֶם לְהַפִּיל גּוֹי וּלְזַרְזוֹתָם בְּאַרְצוֹת" וכמו שפירש רש"י שם, וכן כתב הרמב"ן בַּחֲמֵשׁ בְּפִרְשַׁת מְרַגְלִים (במדבר י"ד א'). וְאָמְרוּ בְּעַרְכֵּינוּ (דף ט"ו.), שְׁעַקֵּר חֲטָא מְרַגְלִים הִנֵּה לְשׁוֹן הָרַע, שְׁהוֹצִיאוּ דָבָה עַל הָאָרֶץ, וְעַל יְדֵי שְׂכָחוֹ אֲזַ בְּכִיָּה שֶׁל חֲנָם, נִגְזַר עֲלֵיהֶם בְּכִיָּה לְדוֹרוֹת. וְעוֹד פְּמָה רְעוֹת עַד אֵין מְסַפֵּר הַשִּׁיגוֹנוֹ עַל יְדֵי חֲטָא הַחֲמוֹר הַזֶּה, כִּי גַם כָּל חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁנִּהְיָוּ בְּיַמֵּי שְׁמֵעוֹן בֶּן שִׁטָּח, גִּיסוֹ שֶׁל יִצְחָק הַמֶּלֶךְ, עַל יְדֵי יִצְחָק, הִנֵּה גַם כֵּן עַל יְדֵי רְכִילוֹת פְּדֹאִיתָא בְּקִדּוּשֵׁינוּ (דף ס"ו.). עֵינֵינוּ שֶׁם. וְהַרְיַגְתָּ הַתַּנָּא ר' אֱלִיעֶזֶר הַמּוֹדְעִי, שֶׁהִנֵּה גַם כֵּן סָפָה לְחַרְבֵּן בֵּיתָר, הִנֵּה גַם כֵּן עַל יְדֵי רְכִילוֹת, שֶׁהִרְכִּילוּ עָלָיו לִפְנֵי בֶּן כּוֹזִיבָא פְּדֹאִיתָא בְּמִדְרַשׁ אֵיכָה (אֵיכָה רַבָּה ב' ד'):

6. ויקרא פרק י"ח

(כו) וְשִׁמְרֶתֶם אֹתָם אֵת חֻקֹּתַי וְאֵת מִשְׁפָּטַי וְלֹא תַעֲשׂוּ מִכָּל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵלֶּה הָאֲזוּרֹת וְהַגֵּר הֵגֵר בְּתוֹכְכֶם: (כז) כִּי אֵת כָּל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵלֶּה עָשׂוּ אֲנֹשֵׁי הָאָרֶץ אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם וַתִּטְמָא הָאָרֶץ: (כח) וְלֹא תִקְיֵא הָאָרֶץ אֶתְכֶם בְּטִמְאָכֶם אֲתֶהּ כַּאֲשֶׁר קָאָה אֵת הַגּוֹי אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם:

ויקרא פרק כ"ו

(טו) וְאִם בַּחֻקֹּתַי תִּמְאָסוּ וְאִם אֵת מִשְׁפָּטַי תִּגְעַל נַפְשְׁכֶם לְבַלְתִּי עֲשׂוֹת אֵת כָּל מִצְוֹתַי לְהַפְרֹכֶם אֵת בְּרִיתִי: (טז) וְשִׁבְרֹתִי אֵת גְּאוֹן עֲזָבְךָ וְנָתַתִּי אֵת שְׁמִיכֶם בְּכַרְזוֹל וְאֵת אֲרָצְכֶם בְּנַחְשָׁה: (לא) וְנָתַתִּי אֵת עֲרִיכֶם חֲרָבָה וְהִשְׁמַתִּי אֵת מִקְדְּשֵׁיכֶם וְלֹא אֲרִיחַ בְּרִיחַ נִיחַחְכֶם: (לב) וְהִשְׁמַתִּי אֲנִי אֵת הָאָרֶץ וְשָׂמְמוּ עָלֶיהָ אִיבִיכֶם הַיֹּשְׁבִים בָּהּ:

דברים פרק כ"ט

(כב) גְּפִרִית וּמִלַּח שָׁרְפָה כָּל אֲרָצָה לֹא תִדְרַע וְלֹא תִצְמַח וְלֹא יַעֲלֶה בָּהּ כָּל עֵשֶׂב בְּמַהֲפַכַת סֹדֶם וְעַמְרָה אֲדָמָה >וְצַבִּיִים> וְצִבּוֹיִם אֲשֶׁר הִפְדָּהּ בְּאֶפְסוֹ וּבְחַמְטוֹ: (כג) וְאָמְרוּ כָּל הַגּוֹיִם עַל מַה עָשָׂה ה' בְּכָה לְאָרֶץ הַזֹּאת מֵהַ חֲרִי הָאֵף הַגָּדוֹל הַזֶּה: (כד) וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר עֲזָבוּ אֵת בְּרִית ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתָם אֲשֶׁר פָּרַת עִמָּם בְּהוֹצִיאֹ אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:

7. תלמוד בבלי מסכת נדרים דף פא.

דאמר רב יהודה אמר רב, מאי דכתיב: (ירמיהו ט) מי האיש החכם ויבן את זאת? דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולא פירושוהו, עד שפירשו הקב"ה בעצמו, דכתיב: (ירמיהו ט) ויאמר ה' על עזבם את תורת וגו', היינו לא שמעו בקולי היינו לא הלכו בה! אמר רב יהודה אמר רב: שאין מברכין בתורה תחלה.

8. ר"ן

דבר זה נשאל לחכמים וכו' ולא פירושוהו - מדכתיב ויאמר ה' על עזבם את תורת מכלל דליכא דידע להדורי טעמא אלא קודשא בריך הוא בלחוד ומצאתי במגילת סתרים של ה"ר יונה ז"ל דקרא הכי דייק דעל שלא ברכו בתורה תחילה אבדה הארץ דאם איתא על עזבם את תורת כפשטא משמע שעזבו את התורה ולא היו עוסקין בה כשנשאל לחכמים ולנביאים למה לא פירושוהו והלא דבר גלוי היה וקל לפרש אלא ודאי עוסקין היו בתורה תמיד ולפיכך היו חכמים ונביאים תמהים על מה אבדה הארץ עד שפרשו הקב"ה בעצמו שהוא יודע מעמקי הלב שלא היו מברכין בתורה תחלה כלומר שלא היתה התורה חשובה בעיניהם כ"כ שיהא ראוי לברך עליה שלא היו עוסקים בה לשמה ומתוך כך היו מזלזלין בברכתה והיינו לא הלכו בה כלומר בכונתה ולשמה אלו דברי הרב החסיד ז"ל והם נאים ראויין למי שאמרם.

9. מהר"ל תפארת ישראל, הקדמה

ובפרק אלו נדרים (דף פ"א ע"א) אמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב מי האיש החכם ויבין את זאת על מה אבדה הארץ וגו' דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולמלאכים ולא פירושוהו עד שפירשו הקב"ה בעצמו שנאמר ויאמר ה' על עזבם תורת ואלו הלכו בה היינו ולא שמעו בקולי היינו ולא הלכו בה אמר רב שלא ברכו בתורה תחלה, ע"כ. ודבר זה מן התימה שיהיה חרבן הארץ בשביל שלא ברכו בתורה תחלה, ולא בשביל עכו"ם וגלוי עריות ושפיכת דמים שהיו בבית ראשון. אמנם ביאור זה כי הדבר שהוא סבה אל מציאות דבר אחר הוא ג"כ סבה אל קיום מציאותו... ולפיכך אם היו מברכין על התורה תחלה לומר ברוך נותן תורה לישראל, והיה אהבה אל הש"י במה שנתן תורה לישראל, כי זה ענין הברכה על התורה שהוא יתברך מבורך על זה ואוהב השי"ת בשביל הטוב שנתן לו התורה, ואז היה זה סבה ג"כ שתהיה התורה מתקיימת בישראל, שהיה השי"ת נותן בלבם לשמור ולעשות ולקיים אף אם היו עוברים לפעמים מצוה אחת, היו חוזרים מיד לשמור ולעשות ולקיים, וזה היה מן השי"ת אשר הוא סבה לתורה והוא גם כן סבה שלא תתבטל. דומה לזה, כאשר הגיע נזק אל ענף היוצא מן ו, אילו, אז העקר שממנו יצא חוזר וגדול גדולו מן השרש אשר היה סבה לגדול שלו שיצא, ובלא השרש אין קיום לאילן כלל, ולפיכך אילו היו מברכין בתורה תחלה, מה שהוא יתברך סבה לתורה ונתן להם התורה, והיו דבקים בו יתברך באהבה במה שנתן תורה לישראל, מצד הדבקות הזו היה השי"ת סבה גם כן שלא תתבטל התורה. אבל מפני שלא ברכו בתורה תחלה, שלא היו דבקים בו יתברך באהבה במה שנתן תורה לישראל, לא היה כאן סבה מקיימת את התורה בישראל, ובאו לידי זה שעברו על התורה ודבר זה גורם שאבדה הארץ:

10. בית הלוי פרשת משפטים

והנה בנדרים (דף פ"א) איתא על עזבם את תורת ואלו מברכין בתורה תחילה. וכן אמר שם מפני מה אין ת"ח מצויין יוצאין מבניהם ת"ח שאין מברכים בתורה תחילה. וכתב שם הר"ן שלא היה התורה חשובה בעיניהם שתהא ראויה לברך עליה שלא היו עוסקין בה לשמה. ולפי המבואר לעיל י"ל דהם היו סוברים דלימוד התורה אינו מצוה מצד עצמה רק עיקר מה שצריך ללמוד הוא כדי לידע היאך ומה לעשות והעיקר הוא העשיה... וכן הוא בלימוד. משא"כ אם הלימוד הוא עצם המצוה הא לא שייך לומר שיהיה סגי בלימוד של אחרים דהחיוב הוא מוטל על כל אחד ואחד. וע"כ יען שלא היו מברכים בתורה תחילה באה להם העונש שהתורה אינה מוחזקת אצלם רק הולכת מאדם לאדם אחר כיון דלדעתו אין שום נ"מ אם הוא או אחר לומד:

11 עין איה ברכות ב' פרק ז' אות ד'

דהנה אם יטה לבבו רק לתועלת הידיעה ותקטן בעיניו סגולת התורה, הלא אז יהי' כאותן שלא ברכו בתורה תחילה, שעליהם אמרו חז"ל שאבדה הארץ. כי הדימוי את ידיעת תורת ד' לכל ידיעה וחכמה אנושית הוא הגורם הקרוב לכבות חלילה נרה של תורה ולסמות העינים מהשקיף אל זוהר קדושתה.